

Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi, MEUDED, 2020; 17 (1), 25-46.

ODAK AYARLAMADA SEÇİM PARAMETRESİNİN METİN TÜRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: “YAKIN” DÜĞÜM SÖZCÜĞÜ ÖRNEĞİ

Evaluation of Selection Parameter on Focus Adjustment in terms
of Text Type: Example of Node Word “yakın”

Ayşe Eda GÜNDOĞDU¹

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-9074-7903

Öz: Bilişsel anlambilim algı, deneyim ve kurgulanan gerçeklikle dilsel üretimlerin ilişkisini ele almakta ve dilsel seçimlerin bireysel/toplumsal semalar doğrultusunda şekillendiği önvarsayımıyla hareket etmektedir. Bu kapsamda, bilişsel anlambilim araştırmaları hem dilin içkin niteliklerini ortaya koymakta hem de dil konuşucusunun bilişsel desenlerini izlemede bir kaynak görevi yapmaktadır. Farklı terminolojik sistemlerle dili inceleyen bilişsel anlambilimin önemli bir terimi de odak ayarlama parametreleridir. Bu

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Dilbilim Bölümü, aedagundogdu@gmail.com

Makale gönderim tarihi: 15 Temmuz 2020; Makale kabul tarihi: 1 Ekim 2020.
Makale künye bilgisi: Gündoğdu, A.E. (2020). Odak ayarlama seçim parametresinin metin türü açısından değerlendirilmesi: “Yakın” düğüm sözcüğü örneği. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* 17(1), 25-46.

parametreler, dil kullanıcısının yaptığı belirli bir dilsel tercihin art alanını oluşturan bilişsel yapılandırmada öncelik verdiği alanları ortaya koyma açısından son derece işlevseldir. Bu çalışmada seçim parametresi metin türü değişkeni kapsamında ele alınmıştır. Seçim parametresi, belirli bir sözcüğün hangi anlamsal alan ya da alanlar kapsamında kurgulandığına ilişkin derinlemesine bilgiler vermektedir. Çalışmada birden fazla anlamsal alanı kodlama potansiyeline sahip olması nedeniyle *yakın* düğüm sözcüğü seçilmiş ve veriler TUD v3 Kurgusal Düzyazı ve Bilgilendirici Metin tabakaları aracılığıyla çözümlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Bilişsel anlambilim, Odak ayarlama, Seçim parametresi, Metin türü, Yakın.*

Abstract: Cognitive semantics deals with the relationship between perception, experience, fictive reality and linguistic production, and acts with the presumption that linguistic choices are shaped by individual/social schemes. In this context, cognitive semantic research both reveals the inherent qualities of the language and constitutes a resource for following cognitive patterns of the speaker. An important term of cognitive semantics that examines language with different terminological systems is focus adjustment parameters. These parameters are highly functional in terms of revealing the domains that the speaker prioritizes in the cognitive configuration which constitutes the background of a linguistic choice. In this study, the selection parameter was investigated through the text type variable. The selection parameter gives in-depth information about which semantic domain or domains are used in the construction of a particular word. In the study, the node word *yakın* was chosen because it has the potential to encode different conceptual domains, and the data was analyzed through TNC v3 Fictional Prose and Informative Text Layers.

Keywords: *Cognitive semantics, Focus adjustment, Selection parameter, Text type, Yakın.*

1. GİRİŞ

Bireyin/toplumun algı ve deneyimleri sonucu ortaya çıkan kavramlaştırmalarını dil aracılığıyla izlemeyi amaçlayan bilişsel anlambilim alanı görece yeni ve üretken bir dilbilim alt alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle psikoloji alanındaki kavramlaştırma, algı, Gestaltizm gibi kuramsal altyapılardan beslenen söz konusu alan anlamlama ve kavramlaştırmayı diğer anlambilim alanlarına göre birbirlerine daha da yaklaştırmakta ve anlamın kavramlaştırmaların derinlemesine çözülmesi aracılığıyla ortaya konabileceğini

savunmaktadır. Evans (2007: 26) bu kapsamda bilişsel anlambilimin temel araştırma alanının kavramsal yapı (bilgi gösterimi) ve kavramlaştırmanın (anlam üretimi) nasıl gerçekleştirildiği üzerine olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle soyut bilişsel alanlar, bilişsel anlambilimin çeşitli enstrümanları aracılığıyla, daha somut olan dilsel veriler kapsamında izlenebilir hale gelmektedir.

Bilişsel anlambilim, anlamsal gösterimleri diğer anlambilim alanlarından farklı olarak tasarlamaktadır: Anlam *sözlüksel* değil *ansiklopedik* bir oluşumdur. Bu kapsamda söz konusu alana ilişkin araştırmalar anlamlama sürecinde bir kavramın diğer kavramlarla olan doğal ilişkilerinin karmaşık olması gibi bir önkabule dayanır: Langacker'ın *bilişsel alanlar* (cognitive domains), Lakoff'un *İdeal Bilişsel Modeller* (Idealised Cognitive Models) ve Fillmore'un *çerçeveler* (frames) olarak adlandırdığı yapılanmalar bu kapsamda ansiklopedik biçimde kurgulanabilir. Örneğin RESTORAN yapısının kavramsal şeması ele alındığında *restoran seçme, bir masaya oturmayı bekleme, servis yapan bir garson, menüden seçim yapma, yemeği sipariş etme, hesabı ödeme* gibi deneyimlerle birlikte anlamlı hale gelmektedir (Lemmens, 2015). Bu açıdan kavramlaştırma sürecinde yaşantılama/deneyim önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu süreçte belirli öğeleri farkında olmadan ya da olarak ön plana çıkardığımız ve diğer kısmını daha az önemli hale getirdiğimiz bilinen bir olgudur. Bu olguya paralel olarak Evans ve Green (2006) kavram üretiminde algı faktörünü en önemli değişken olarak değerlendirir.

Kavramlaştırma sürecindeki algılarımızı somut olarak araştırılabilir hale getiren, diğer bir deyişle dilsel üretimlerin iç yapılanmasına ve kavramsal içeriğine (conceptual content) ilişkin çeşitli dinamikleri ortaya koymaya yarayan en önemli bilişsel anlambilim enstrümanlarından biri de odak ayarlama parametreleridir (focus adjustment parameters). Söz konusu parametreler, dil kullanıcısının yaptığı belirli bir dilsel tercihin art alanını oluşturan bilişsel yapılandırmada nelere öncelik verdiğine (ya da nelere daha az öncelik verdiğine) ilişkin çıkarımlara ulaşmak amaçlı kullanılan bir araç takımına benzetilebilir. Hart (2013) söz konusu parametreleri *tanımlama stratejileri* (identification strategies) terimiyle adlandırır ve bu stratejilerin kavramsal temsil için hangi sosyal aktörlerin seçildiğini ve bunların birbirlerine göre ne kadar belirginlik gösterdiklerini ortaya koyduğunu ifade eder. Bu kapsamda dilsel veriler, OAP aracılığıyla belirli bir sahnenin nasıl algılandığı üzerine

farklı çıkarımlar yapmaya elverişli hale gelir. Odak ayarlama sürecinde özellikle konumlama stratejileri önemli bir yer tutmaktadır: diğer aktörleri ve olayları kendimize göre (deiktik), dış gerçekliğe göre (epistemik) ve etik anlayışımıza (deontik) göre nereye yerleştirdiğimiz dilsel seçimlerinizi belirlemektedir. Bu açıdan odak ayarlama parametreleri, dikkat ve algı aracılığıyla şematik hale getirilen olay türünü nasıl kavramlaştırdığımızın ortaya konmasında önemli bir rol oynamaktadır (Langacker, 2002; Langacker, 2008; Hart, 2013).

OAP kendi içerisinde *seçim* (selection), *perspektif* (perspective) ve *soyutlama* (abstraction) olmak üzere üçe ayrılmaktadır (bkz. Evans, 2007). *Seçim parametresi*, dış dünyaya ilişkin bir sahnenin hangi yönleriyle ele alındığı ve hangi kavramsal alanda kurgulandığı ile ilişkilidir. Dil üreticisi çoğu zaman farkında olmadan belirli bir kavram alanını ön plana çıkarmaktadır. Çalışmanın devamında söz konusu parametre kapsamlı olarak ele alınacaktır. İkinci parametre olan *perspektif*, dil üreticisinin fiziksel/ruhsal konumu ve yorum alanıyla bağıntılı olarak oluşturduğu kavramsal kurgudur. Bu açıdan dilde perspektif oluşturmada dış dünyada varolan sahnedeki çok, o sahnenin dil üreticisi açısından nasıl yorumlandığı önem kazanmaktadır. Lee (2005) somut ya da soyut belirli bir görüş açısının dil aracılığıyla anlam üretiminde belirli yapıları öne çıkarabileceğini belirtir. Lemmens (2015) dikkatin bir algı derecesiyle ilgili olduğunu ve bazı varlıkların onları diğerlerinden daha kolay öne çıkaran özelliklere sahip olabileceğini belirtir. Bu durum genellikle bilişsel veya algısal “belirginlik” olarak adlandırılmaktadır. Dil kullanıcıları, dilsel üretimlerinde farkında olmadan bazı öğeleri ön plana çıkarırken bazı öğeleri daha az önemli hale getirir. Üçüncü bir parametre olan *soyutlama parametresi* ise bir sahneye ilişkin yapılan tanımlamanın ne düzeyde ayrıntılandırıldığıyla ilgilidir (Evans, 2007). Bu açıdan, dil kullanıcısı tarafından daha önemli görülen varlıklar dilsel senaryoda daha detaylı ve spesifik olarak yer alacaktır. Örneğin, “Pembe bir elbise giymişti.” ile “Pembe, üzeri çiçek desenleriyle kaplı, fırfırlı bir elbise giymişti.” tümcelerindeki elbisenin soyutlama düzeyleri birbirinden farklıdır. Anılan iki tümcedeki elbise nesnesinin dış dünyada gönderimi aynı olsa dahi dil kullanıcısının dikkati ve verdiği önem doğrultusunda dil aracılığıyla izlenebilen farklı kavramlaştırmalarla karşılaşmak olasıdır.

1.1 SEÇİM PARAMETRESİ

Odaklanmanın bir derecelendirme süreci olduğu düşünüldüğünde, bir sahneyi görüntülerken, aslında gördüğümüz şey onu ne kadar yakından incelediğimize, neye bakmayı seçtiğimize, en çok dikkat ettiğimiz öğelere ve nereden baktığımızı bağlı olarak değişmektedir (Langacker, 2008). Seçim parametresi, dış dünyaya ilişkin bir sahnenin hangi yönleriyle ele alındığı ve özellikle hangi kavramsal alanda kurgulandığı ile ilişkilidir. Dil üreticisinin çoğu zaman farkında olmadan belirli bir kavram/anlam alanını ön plana çıkardığı düşünüldüğünde seçim, dil üreticisinin o sahnede öncelendiği kavram/anlam alanıyla bağlantılı olarak dile yansımaktadır. Bu açıdan söz konusu parametre dilsel veriler aracılığıyla dil üreticisinin sahneleme sürecindeki kavramsal alanı ya da alanları ortaya koymaya yardımcı olmaktadır. Evans (2007) dilde, kullanıcının şemalarına paralel olarak, aynı sözcüğün dahi farklı sahnelerde farklı kavramsal alanlarla kurgulanabileceğinin altını çizmekte ve bunu *close* örneğiyle ele almaktadır:

(1) Max's school is quite close to the Lido.

Max'ın okulu Lido'ya oldukça yakın. (space/yer)

(2) It's close to Isabella's birthday.

Isabella'nın doğum günü yakın. (time/zaman)

(3) That blue is close to the blue of my diningroom carpet.

Bu mavi, yemek odası halımın mavisine yakın. (colour/renk)

(4) Max and Isabella are very close.

Max ve Isabella çok yakın. (emotion/duygu)

Tümce 1-4 incelendiğinde, *close* sözcüğünün her senaryoda farklı bir kavramlaştırma alanı yarattığı gözlemlenmektedir: Sözcük, ilk tümcede YER temel alanıyla ilişkilendirilebilirken ikinci tümcede ZAMAN, üçüncü tümcede RENK ve dördüncü tümcede DUYGU temel alanlarıyla ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan seçime ilişkin parametreler büyük oranda belirli bir kavramın hangi senaryoda kurgulandığıyla ilişkilidir. Evans ve Green (2006) eserlerinde temel alanları dokuz başlıkta incelemektedir²: YER, RENK, SES, ISI, TEMAS, ACI, KOKU, ZAMAN VE DUYGU. Söz konusu alanlar bu çalışmaya da kaynaklık etmekle birlikte farklı düğüm sözcüklerin

² Söz konusu sınıflama ilk olarak Langacker (1987) tarafından yapılmıştır.

temel alanlardan farklı anlam alanlarıyla da senaryolaştığı da gözlemlenebilmektedir.

Bu çalışmada kurgusal bir metinle bilgi verici bir metinde kurgulanan senaryolardaki kavramsal içeriklerin düzenlenmesinde metin türünün önemli bir değişken olup olmadığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Farklı metin türlerinin farklı söylem toplulukları ve beklentiler doğrultusunda şekillendiği göz önünde tutulduğunda, söz konusu metin türlerine ilişkin içeriklerin bilişsel açıdan da birbirinden farklı kurgularla dilsel düzleme aktarılması beklenmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel varsayımı “Metin türü, dil kullanıcısının algısal ve buna paralel olarak seçimsel düzenlemelerini etkilemektedir.” olarak belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Betimsel çalışmalar bilimin betimleme amacına hizmet etmekle birlikte, aynı zamanda kendinden sonraki çalışmalar için denence üretmeye yönelik öngörü sağlamaktadır (Erkuş, 2009). Betimsel tarama sonucu elde edilen veriler içerik analizinin alt yöntemi olan tematik analiz ile çözümlenmiştir.

2.1 VERİ SETİ

Araştırmanın veri setini TUD v3³ veritabanında yer alan metinler oluşturmaktadır. TUD v3 günümüz Türkçesinin dengeli, büyük ölçekli (50 milyon sözcük) ve genel amaçlı bir derlemi olacak biçimde tasarlanmıştır. TUD v3 50 milyon sözcükten oluşan, 24 yıllık bir dönemi (1990-2013) kapsayan, günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlemidir.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yilmazer, H., Atasoy, G., Öz, S., Yıldız, İ. ve Kurtoğlu, Ö. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). Calzolari, N., Choukri, K., Declerck, T., Doğan, M. U., Maegaard, B., Miriani, J., Odiijk, J. Ve Piperidis, S. (Yay. haz.) içinde, Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul, Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.

2.2 SINIRLILIKLAR

- Araştırmada TUD v3'te Yazılı Metin Sorgusu opsiyonu kapsamında *kurgusal düzyazı ve bilgilendirici metin* tabakalarından yararlanılmıştır. *Bilgilendirici metin* tabakasında *doğa ve temel bilimler, dünya sorunları, düşünce ve inanç, sanat, serbest ticaret ve finans, toplumbilimleri, uygulamalı bilimler* alt türleri yer almaktadır.
- Araştırma “yakın” düğüm sözcüğünün bağlam kazandığı rastlantısal olarak seçilmiş 250’şer tanık tümce (TT) ile sınırlıdır.

2.3 VERİ TOPLAMA VE ÇÖZÜMLEME SÜRECİ

Veri toplama sürecinde TUD v3 sorgu sonuçları kapsamında yakın düğüm sözcüğünün bağlam içi anahtar sözcük görünümünden yararlanılmıştır. Kullanılan arayüze ilişkin küçük bir kesit Şekil 1’de yer almaktadır

Tür	Könye	Sol	-55	Sağ
	W-3002A18-4392-482	"Heleno- Hristiyanlık" Hristiyanlık" düşüncesine oldukça	yakın	olduğu söylenebilir. Bu düşüncenin temel
	W-FA1688A-0136-773	- Venlero Sellim Han'ın da	yakın	akrabasıdır. Tabii, evlilik yoluyla, diye
	W-DE39C3A-9458-714	şöyle gruplandırılabilir Her dönem iktidara	yakın	gözükmekten yarar umanlar, ANAP'ın izlediği
	W-0E9RC2A-9411-333	şu sonu görünmeyen karanlık koridora	yakın	bir yerde. Gece yarısına doğru
	W-8D02A18-4511-122	Şu farkla ki, bölgesel düzeyde.	Yakın	Doğu ve Akdeniz'in Yunanlılar tarafından
	W-8W441D-3489-2142	şu daha az bir ücretle	yakın	sonuçlar yakalamaya daha fazla gret
	W-8P23D18-2144-2317	şu ana kadar 4 milyona	yakın	kıfı atığı imza ile destek
	W-JE3E1B-2892-1314	şoven olanlar Türk kardeşlerimizle daha	yakın	ilişkiler kurulmasına teessüf ettiler. Oysa
	W-MA1682A-0483-2173	şimdiden bir çare bulmalıyım. Çok	yakın	bir arkadaşına saklaması için verebilirim.
	W-0K30D18-2106-161	şikayet eden Irak Türkmenleri, Ankara'dan	yakın	zamanda gelen açıklamalarla umutlandı. Dişçileri
	W-0D84A4A-1796-119	şiddetli, depresimin büyüklüğü ile çok	yakın	ilişkilidir. Dünyada her gün çok
	W-7A381D-4264-343	şiddet ve linç duvarı. Türkiye'nin	yakın	tarhiyle alakalı. Toplumumuzda geçmişte neler

Şekil 1. Yakın Düğüm Sözcüğü Bağlam İçi Görünümleri Arayüzü

Veri çözümleme sürecinde Gökçe'den (2006) düzenlenerek alıntılanan içerik analizi akış planı kullanılmıştır. İçerik analizi sürecinde kullanılan adımlar aşağıdaki gibidir:

1. Amacın belirlenmesi
2. Varsayım oluşturma
3. Analiz tekniğinin belirlenmesi
4. Kategori sisteminin ve kodlama kurallarının oluşturulması
5. Verilerin kodlanması
6. Analiz/varsayımların sınanması
7. Yorumlama

Çalışmada seçim parametresinin metin türü kapsamında farklılık

gösterip göstermediğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Buna paralel olarak çalışmada farklı metin türlerinin farklı anlamsal seçim alanlarını öncelediği varsayılmaktadır. Söz konusu varsayımın sınanması sürecinde içerik analizinin alt bir yöntemi olan tematik analizden yararlanılmıştır. Tematik analiz, elde edilen veriler içerisinde tema ve örüntüler aramak amacıyla yapılan kodlamalara dayalı bir analiz yöntemidir (Glesne, 2013). Çalışmada kategori olarak odak ayarlama parametrelerinden seçim parametresi kullanılmıştır. Kategori ve kodlama kuralları Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Kategoriler ve Kodlama Kuralları

<i>Kategori</i>	<i>Kodlama Kuralları</i>
Odak Ayarlama Parametresi: Seçim	-Dokuz temel bilişsel alanın (yer, renk, ses, ısı, baskı/temas, acı, koku, zaman, duygu) kodlanması. -Veritabanında karşılaşılan diğer bilişsel alanlar.

TUD v3 *Kurgusal Düzyazı ve Bilgilendirici Metin* tabakalarından elde edilen dilsel veriler bir önceki adımda belirtilen kategoriler ve kurallara göre kodlanmış ve varsayımlar, betimsel istatistik kapsamında sıklık ve yüzde analizleri aracılığıyla sınanmıştır. Son olarak elde edilen bulgular, ilgili alanyazın kapsamında yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

3.1 GİRİŞ GÖZLEMLERİ

Araştırmanın ilk adımında yakın düğüm sözcüğünün anlamsal sınırlarını ve uzanımlarını belirlemek amacıyla sözlük denetimi yapılmıştır. Bu kapsamda düğüm sözcüğün TDK Türkçe Sözlük (2011) görünümüleri aşağıdaki gibidir.

- (1) sıfat Az bir ara ile ayrılmış olan (zaman veya yer), uzak karşıtı.
- (2) sıfat Küçük, önemsiz değişikliklerle birbirinden ayrılan: *İklim ile toprağın bereketi ve insanın faaliyeti arasında yakın bir münasebet vardır.* - Cemil Meriç
- (3) sıfat Aralarında sıkı ilgi bulunan: *Her birinin muhakkak bir yakın arkadaşı vardır.* - Elif Şafak

- (4) sıfat Benzeyen, andıran, yaklaşan: *Beş dönüme yakın bahçesi bir ormanı andırırdı.* - Ömer Seyfettin
- (5) sıfat Erişmesi, olması zaman bakımından yaklaşmış olan: *Ellerinde adam, ellisine yakın kadın...* - Sait Faik Abasıyanık
- (6) isim Uzak olmayan yer: *Yakınımızda otururlar.*
- (7) isim Aralarında sıkı ilişki olan arkadaş, dost veya akraba: *En yakınlarından başlayarak herkese hayatı cehennem ettiği de doğrudur.* - Murathan Mungan
- (8) zarf Uzak olmadan: *Gelin, bana yakın oturun lütfen.*

Tanımlar incelendiğinde 5 sıfat⁴, 2 isim, 1 zarf olmak üzere 8 farklı içerikle karşılaşılmaktadır. Tanımlarda birbirinden farklı yakın senaryolaştırmalarının kurgulandığı gözlemlenmektedir. Sözlükte sıfat kategorisinde tanımlı içeriklerde düz anlamsal boyutta ilk tanımın öntür olarak ZAMAN/YER anlamsal alanları kapsamında kodlandığı, Tanım-2’de İLİŞKİ, Tanım-3’te DUYGU, Tanım-4’te BENZERLİK/YAKLAŞIKLIK, Tanım-5’te MİKTAR, Tanım-6’da YER, Tanım-7’de İLİŞKİ/DUYGU ve Tanım-8’de YER anlamsal alanlarının tercih edildiği söylenebilir. Bu kapsamda giriş gözlemi niteliğinde bir yorumla, yakın düğüm sözcüğünün tanım içeriklerine bağlı olarak farklı senaryolarda farklı anlamsal alanları kodlama eğiliminde olduğu çıkarımına ulaşmak mümkündür.

3.1 KURGUSAL DÜZYAZI TABAKASINA İLİŞKİN BUŞGULAR

TUD v3 *Kurgusal Düzyazı* tabakası kapsamında 250 tanık tümceden 239 tanesinin belirgin bir anlamsal alan kodladığı ve tanık tümceler incelendiğinde senaryoların 8 farklı anlamsal alan aracılığıyla kurgulandığı gözlemlenmektedir. Söz konusu anlamsal alanlar dışında tek bir alana indirgenemeyecek kadar karmaşık alanlar da tespit edilmiş ve “arakesit alanlar” olarak farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Veritabanında karşılaşılan diğer bir bulgu ise *yakın* düğüm sözcüğünün bazı kurgularda doğrudan soyut uzanımına sahip sözcüklerle eşdizimlilik kurmaya yatkın bir görünüme sahip olması üzerinedir. Çalışmanın devamında söz konusu görünümler SOYUT ALANLAR başlığıyla ele alınmaktadır.

Tablo 2’de *Kurgusal Düzyazı* tabakası kapsamında karşılaşılan anlamsal alanlar, arakesit alanlar ve soyut alanlara ilişkin niceliksel ve

⁴ Sözlüksel kategorilerin gösterimlerinde TDKTS’nin (2011) terim seçimine sadık kalınmıştır.

niteliksel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. Kurgusal Düzyazı Tabakası Anlamsal Alan Dağılımları ve Eşdizimsel Öğeler

<i>Anlamsal Alan</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>Eşdizimsel Öge</i>
YER	87	36	<i>denize yakın, tavana yakın, şehir merkezine yakın, zemine yakın, kapıya yakın, suya yakın, istasyona yakın, yakın bir yer...</i>
DUYGU	57	24	<i>yakın dost, yakın arkadaş.</i>
ZAMAN	37	15	<i>iki saate yakın, yakın tarihlere kadar, bir seneye yakın, kış yakın, yakın bir gelecekte, çıkış saatine yakın, miras kavgaları yakın, doğum yakın, sonunuz yakın...</i>
BENZERLİK/ YAKLAŞIKLIK	18	8	<i>ölüm korkusuna yakın, erkek sesine yakın, rezile yakın, erince yakın, dünyaya yakın...</i>
İLİŞKİ	10	4	<i>kendine yakın hisset-, kendine yakın tut-, yakın tanı-, yakın adamlar...</i>
ARAKESİT ALANLAR	9	4	<i>yakın çevre, yakın dur-.</i>
SOYUT ALANLAR	9	4	<i>ölüme yakın, mutluluğa yakın</i>
AKRABA	5	2	<i>akraba.</i>
MİKTAR	5	2	<i>otuz yıla yakın, üç yüz milyara yakın, altı yüze yakın...</i>
RENK	2	1	<i>beyaza yakın, sarıya yakın.</i>
TOPLAM	239	100	-

Kurgusal Düzyazı tabakası kapsamında sırasıyla YER, DUYGU, ZAMAN, BENZERLİK/YAKLAŞIKLIK, İLİŞKİ, AKRABA, MİKTAR ve RENK olmak üzere 8 farklı anlamsal alana rastlanmakta, ayrıca sınırlı sayıda da olsa arakesit alanlar ve SOYUT ALANLAR görünümlerinin de yer aldığı gözlemlenmektedir. Veritabanında sıklık açısından kodlanma oranı en fazla olan anlamsal alanın YER olduğu görülmektedir. Bu açıdan *Kurgusal Düzyazı* tabakasında TDKTS'de (2011) düzenlamsal içerikte ilk sırada yer alan tanımın, senaryolarda da yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir. Sıklık açısından dikkat çeken diğer alanlar ise DUYGU ve ZAMAN'dır. Kurmacanın en temel öğeleri olan YER ve ZAMAN kodlamalarının bu denli yaygın olarak karşımıza çıkması metin türüne özgü doğal bir eğilim olarak

değerlendirilmektedir. Çalışmanın devamında söz konusu anlamsal alanlar tanık tümceler aracılığıyla kapsamlı olarak ele alınmıştır.

TUD v3 veritabanında sıklığı en fazla olan anlamsal alan olarak YER ile karşılaşılmaktadır. Söz konusu anlamsal alan kapsamında YER üst düzey ulamı ile *yakın yer, yakın bir yer* öbek yapısı aracılığıyla kurulan senaryolara rastlanmaktadır. Öte yandan düğüm sözcüğün YERLEŞİM YERİ ulamı kapsamında *il, köy*; BİNA ulamı kapsamında *ev, okul* gibi temel düzey ulamlar ve *tavan, pencere* gibi ara düzey ulamlarla da eşdizimlilik gösterme eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca YER anlamsal alanında *deniz, kıyı* gibi farklı yer kodlayıcılarıyla da karşılaşılmaktadır.

(1) **Yakın bir yere** gelir, seni alırım diye sordum.
[W-EA16B4A-0489-857]

(2) Çocukluğum boyunca rahatça, üzülmeden hatırladığım iki ay!
Denize yakın bir ev kiralamıştık. [W-RA16B2A-0441-1703]

DUYGU anlamsal alanı veritabanında sıklık açısından ikinci sıraya sahip alandır. Söz konusu alan doğrultusunda *arkadaş* ve *dost* eşdizimsel öğelerinin belirginlik kazandığı gözlemlenmektedir. DUYGU anlamsal alanının senaryolaştırmasında en az iki kişi arasındaki salt duygusal bağ ön plana çıkmakta ve “duygusal yakınlık” gibi soyut bir alan kurgulanmaktadır. Veritabanındaki tanık tümceler DUYGU ve İLİŞKİ anlamsal alanları kapsamında ayrı ayrı ele alınmasındaki temel ölçüt de bu kapsamda belirlenmiştir: İLİŞKİ alanında kurulan bağ her zaman duygusal olarak konumlanmamakta ya da aktörler her zaman [+İNSAN] koşulunu sağlayamamaktadır.

(3) Kavga eden çiftin odası yeni gelen bir müşteriye öteden beri ayrılmış olur; **iki yakın arkadaş** incirli odaya çıkarılır.
[W-GA16B4A-1239-619]

(4) Çünkü Rus büyükelçisi Ignatief Sadrazam'ın **yakın dostuydu**, o giderse ülkede güvenlik kalmaz, hıristiyanları parçalarlar, diye söylentiler çıkarttı. [W-LA16B3A-1947-1062]

Araştırma konusu düğüm sözcüğün ZAMAN anlamsal alanı kapsamındaki kodlamaları incelendiğinde YER ulamında olduğu gibi yaygın olarak doğrudan üst düzey ulamdaki ZAMAN adıyla *yakın zaman* ya da *yakın bir zaman* öbek yapıları aracılığıyla kurgulandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca düğüm sözcüğün söz konusu anlamsal alan kapsamında *kış yakın, gece yakın* gibi doğrudan zaman kodlayıcı öğelerle eşdizimlilik sergileyebildiği de elde edilen diğer bulgular

arasındadır. Veritabanında ZAMAN senaryolaştırmaları incelendiğinde *yaşlılık yakın*, *evlilik yakın*, *doğum yakın* gibi olgusal ya da eylemsel görünümlerle de karşılaşılmaktadır.

(5) İsviçre gibi, hayat seviyesinin yüksek olduğu, buna karşılık kadınların **yakın bir zamana** kadar seçim hakkına sahip olmadığı bir ülkenin kantonlarından birisinde, kadınlar arasında bir anket düzenleniyor. [W-CA16B3A-1003-2115]

(6) **Kış yakın**, dağların tepesindeki beyaz örtüler yavaş yavaş eteklerine doğru uzanıyorlar. [W-JA16B4A-1093-444]

(7) Çok çalışma daha gençsin, diyor, ama az çalışmak da olmaz, **yaşlılık pek yakın**. [W-MA16B1A-0459-1187]

(8) Demek ki **doğum yakın**. [W-EA14B1A-1615-587]

TUD v3 veritabanındaki tanık tümceler incelendiğinde *yakın* düğüm sözcüğünün BENZERLİK/YAKLAŞIKLIK anlamsal alanı kapsamında hem somut hem de soyut uzanımlara sahip sözcüklerle senaryolaştığı gözlemlenmektedir. Somut uzanımsal görünümler kapsamında *erkek sesine yakın bir ses* öbeği; soyut uzanımsal görünümler kapsamında *ölüme yakın anlar*, *rezile yakın bir şey* öbekleri örnek olarak verilebilir.

(9) İnanılmayacak kadar zayıf bir kadın, **erkek sesine yakın** bir sesle konuşuyor. [W-JA16B4A-1747-1475]

(10) Sokması belki öldürücü değil ama insana **ölüme yakın anlar** yaşıyor; sizi hayata ilikleyen düğmeleri yavaşça gevşetiyor. [W-MA16B1A-0128-737]

(11) Olduk tabii, **rezile yakın** bir şey olduk... [W-NA16B4A-0040-330]

Yakın düğüm sözcüğünün *Kurgusal Düzyazı* tabakasında İLİŞKİ anlamsal alanı kapsamında hem ad hem de eylem kategorisindeki sözcüklerle eşdizimlilik sergilediği gözlemlenmektedir. Ad kategorisinde *yakın adam*; eylem kategorisinde *yakın hisset-*, *yakın tanı-* gibi öbekler örnek olarak verilebilir.

(12) Çünkü onlar önderin **yakın adamları** sanılacakları için öldürülmelerinin gereğinden fazla tepki doğuracağı düşünülür. [W-PA16B0A-0297-1521]

(13) Bunca **yakın tanıdığın** bir oyuncunun, bir oyun gibi veda etmesi, garip sırlarla kayboluşu... [W-TA16B4A-0342-83]

Düğüm sözcüğün AKRABA anlamsal alanı kapsamında yalnızca üst düzey ulam olan *akraba* adıyla öbek yapı oluşturarak senaryolaştırıldığı gözlemlenmektedir. Söz konusu anlamsal alanın diğerlerinden ayrılmasında, kurguların [+KAN BAĞI] ölçütünü karşılayabilir nitelikte olması göz önüne alınmış ve tanık tümceler anlam ayırma/belirleme sürecinde söz konusu ölçüt doğrultusunda ayrıştırılmıştır.

(14) Şeref Bey, senin çoluğun çocuğun, **yakın akrabam** var mı? [W-VA14B1A-3373-2006]

(15) Hallerinden kadının **yakın akrabaları** oldukları anlaşılan birtakım pijamalı gecelikli insanlar, çimdire çimdire çekiştire çekiştire yalvar yakar eve sokmaya çalışıyorlar kadını. [W-MA16B4A-0126-1359]

Yakın düğüm sözcüğünün MİKTAR anlamsal alanı kapsamındaki senaryolaştırma görünümleri incelendiğinde iki farklı eğilimden söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki düğüm sözcüğün doğrudan nicelik bildiren/nümerik eşdizimsel öğelerle kurgulanması, ikincisi ise *yaş* gibi üst düzey ulamda doğrudan nicelik bildirmeyen fakat temel düzeyde niceliksel uzanımına sahip öğelerle kodlanmasıdır.

(16) Şirketin hesaplarında **üç yüz milyara yakın** açık olduğunu tespit etmişti Tunç. [W-UA16B3A-1065-1180]

(17) Aslında **yaşlarımız** birbirine **yakın**. [W-JA16B3A-0999-521]

Veritabanında karşılaşılan diğer bir anlamsal alan ise RENK'tir. Söz konusu anlamsal alan *sarıya yakın* ve *beyaza yakın* öbekleri aracılığıyla kurgulanmaktadır. Bu kapsamda *yakın* düğüm sözcüğüyle kurulan sıfat öbeklerinin başka bir rengi niteleme ya da renk dışında bir adı niteleme gibi iki farklı eğilime sahip olduğu gözlemlenmektedir.

(18) Siz ne dinliyorsamız..." Evin pencereleri denize açılıyordu, kıyından yansıyan ışıklar, kumaş kaplı duvarlarda **beyaza yakın pembe** koyulaşan aynalarda oynaşıyordu. [W-NA16B2A-1001-1805]

(19) Hafifçe çıkıntılı, fildişi parlaklığında geniş bir alını, kalınca, şakaklarına doğru uzanan kumral kaşları, yüzüne soylu bir görüntü veren kemerlice bir burnu, çok açık kumral, neredeyse **sarıya yakın** sık kirpikleri, laciverte çalan koyu mavi gözleri, kalın dudakları vardı. [W-NA16B2A-0051-2152]

TUD v3 veritabanında ARAKESİT ALANLAR olarak değerlendirilen

kurgularda YER ve İLİŞKİ anlamsal alanlarının tam olarak ayrıştırılmadığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamlarda yakınlık hem fiziksel hem de duygusal/düşünsel yorumlamaya açık olarak kurgulanmaktadır.

(20) **Yakın çevremizden** başlayarak herkesi sigarayı bıraktırmaya çalışalım. [W-IA16B2A-0762-1281]

(21) Ben **Hamit'e yakın olmak için** bir boya sandığı uydurup boyacığa bile çıkmayı tasarlıyorum, ama annem bir türlü kıyamıyor bana. [W-JA16B1A-1718-1468]

(22) Çünkü Mirsada, Nimeta'nın ve diğer arkadaşlarının ısrarına rağmen, sırf **Petar'a daha yakın olmak için**, işinden istifa etmiş ve Petar'ın çalıştığı Sırp ajansına geçmişti. [W-LA16B4A-0298-871]

(23) Kim demleyecekti şimdi? Çay demleyebilmek için ya genç olmalı, ya yaşamdan keyif almalı, ya da o bir bardak çayın sıcaklığını paylaşacağı bir dostu **yakın durmalıydı** insan. [W-UA16B2A-1495-1162]

Yakın düğüm sözcüğü aracılığıyla SOYUT ALANLAR kurma eğiliminde olan yapıların iç düzeneği, yönelim metaforlarıyla açıklanabilmektedir. Lakoff ve Johnson (2003) yönelim metaforlarını bireylerin dünyadaki somut/fiziksel konumlandırılmaları aracılığıyla oluştuğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda yukarı-aşağı, içeri-dışarı, ön-arka gibi uzamsal görünümeler yönelim metaforlarının odağını oluşturmaktadır. Yakınlık ve uzaklık kodlamalarının da kaynak alan açısından fiziksel uzaklıktan beslendiği düşünüldüğünde “olumlu duygu yaşantının yakınlığı iyidir” ve “olumsuz duygu/yaşantının yakınlığı kötüdür” yorum alanı kurgulanabilmektedir.

(24) Artık yolun açık, **mutluluğun yakın ola...** [W-FA15B1A-2678-1133]

(25) Yaşamdan çok **ölüme yakın olduğun** için... [W-EA16B3A-0568-117]

3.3. BİLGİLENDİRİCİ METİN TABAKASINA İLİŞKİN BULGULAR

Veritabanında *Bilgilendirici Metin* tabakası kapsamında 250 tanık tümceden 247 tanesinin belirgin bir anlamsal alan kodlandığı gözlemlenmektedir. Tanık tümceler incelendiğinde 7 farklı anlamsal alanla karşılaşılmıştır. *Kurgusal Metin* tabakasında olduğu gibi *Bilgilendirici Metin* tabakasında da arakesit alanlar ve SOYUT

ALANLAR görünümüleriyle karşılaşılmaktadır. Tablo 3'te *Bilgilendirici Metin* tabakası kapsamında karşılaşılan anlamsal alanlar, arakesit alanlar ve SOYUT ALANLAR kapsamında niceliksel ve niteliksel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. Bilgilendirici Metin Tabakası Anlamsal Alan Dağılımları ve Eşdizimsel Öğeler

<i>Anlamsal Alan</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>Eşdizimsel Öge</i>
MİKTAR	59	24	<i>yüze yakın, arzın yükselişine yakın bir enflasyon, %55'e yakın, 1 milyona yakın...</i>
YER	43	17	<i>toprak yüzeyine yakın, İstanbul'a yakın, sahile yakın, Sinop'a yakın şehir, sınıra yakın...</i>
ZAMAN	40	16	<i>iki saate yakın, yakın siyasi tarih, yakın zaman, yakın bir gelecekte, yakın dönemde...</i>
DUYGU	39	16	<i>dost, arkadaş.</i>
BENZERLİK/ YAKLAŞIKLIK	21	9	<i>yakın düşünce, yakın sonuç, yakın duruş; ideale yakın, gerçeğe yakın, determinizme yakın, amaca yakın, esneğe yakın...</i>
İLİŞKİ	19	8	<i>yakın bir bağ, yakın iş ilişkileri, yakın diyalog...</i>
ARAKESİT ALAN	11	4	<i>aileye yakın ol-, yakın çevre.</i>
SOYUT ALANLAR	11	4	<i>fikre yakın ol-, vicdana yakın.</i>
AKRABA	4	2	<i>akraba.</i>
TOPLAM	247	100	-

Bilgilendirici Metin tabakası incelendiğinde 7 farklı anlamsal alana rastlanmaktadır. En fazla kodlanan alanların sırasıyla MİKTAR, YER, ZAMAN ve DUYGU olduğu gözlemlenmektedir. *Bilgilendirici Metin* türü işlevsel açıdan ele alındığında nesnel ya da (bazı sınırlı bağlamlarda) öznel bilgi aktarma rolü ön plana çıktığı için MİKTAR anlamsal alanının sıklığı en yüksek alan olması beklendik bir sonuçtur. *Yakın* düğüm sözcüğüne ilişkin *Bilgilendirici Metin* tabakası kapsamında kurgulanan anlamsal alanlar ve tanık tümce görünümleri çalışmanın devamında kapsamı olarak ele alınmaktadır.

TUD v3 veritabanında *yakın* düğüm sözcüğünün MİKTAR ulamı

kapsamında niceliksel/nümerik ifadelerle eşdizimlilik sergilediği ve bu ögelerin asıl sayı gösterimleri ya da yüzde/oran gösterimleri gibi farklı alt ulamlarla ayrıştırılabildiği gözlemlenmektedir. Tanık tümceler incelendiğinde düğüm sözcüğün ayrıca *faiz, oran, miktar* gibi eşdizimsel ögeler de yaygın olarak kullanıldığı bulgusuna erişilmektedir.

(26) Son hafta içinde iş arama kanallarından birini kullanan işsiz sayısı 2000'in son çeyreğinde %39.2 iken bu oran 2001'in ikinci çeyreğinde %48'e çıkmış ve 2002 boyunca **%55'e yakın** seyrettikten sonra 2003'ün ikinci çeyreğinde %61.6 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. [W-QF10A1A-1883-1876]

(27) İpek Yolu Film Festivali bu yıl, yerli ve yabancı **500'e yakın** oyuncu, yönetmen, yapımcı, yazar ve basın mensubu konduğu 9 gün boyunca ağırlayacak. [W-VG37E1B-3074-678]

Veritabanında karşılaşılma sıklığı açısından ikinci sırada gelen anlamsal alan YER'dir. Tanık tümceler incelendiğinde düğüm sözcüğün *yakın yer* ya da *yakın bir yer* öbeklerinde olduğu gibi doğrudan YER üst düzey ulamıyla eşdizimlilik gösterme eğiliminin yanı sıra *yakın ülke, yakın şehir, İstanbul yakın* gibi örneklerde anlamsal ilişkilerin bütün düzeylerinde temsil gücüne sahip olduğu gözlemlenmektedir.

(28) Önceleri Rus turistlerin çoğunluğu **yakın** ve ucuz **ülkeleri** tercih ederken, son zamanlarda ziyaret edilen ülke sayısı artmış ve pahalı ülkelere gitmeyi tercih eden bir turist grubu oluşmuştur. [W-LF10A2A-1858-603]

(29) Neritik bölgede sahilin **yakın**, derinliğin az **olması** nedeniyle, ozeanik bölgeye göre çok fazla sayıda meroplanktona rastlanır. [W-EB04A3A-1988-1611]

(30) **İstanbul'a yakın oluşları** nedeniyle imparatorluğun ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamını belirleyen kentlerdir. [W-IE05A1B-3573-345]

Düğüm sözcüğün TUD v3 veritabanında karşılaşılma sıklığı üçüncü anlamsal alan ZAMAN olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda *yakın zaman, yakın bir zaman* gibi üst düzey anlamsal görünümünün yanı sıra *yakın tarih, yakın gelecek, yakın yıl* gibi zaman kodlayan diğer ögelerle de sıklıkla karşılaşılmaktadır.

(31) Sigortacılık Türkiye'de, Avrupa sigortacılığına göre çok genç

olup, gelişme ancak **yakın tarihlerde** başlamıştır. [W-UF05A1B-4647-2393]

(32) Dolayısıyla, mahrumiyet yörelerine bu modelle hizmet verilmesi **yakın gelecekte** olanaksızdır. [W-VC01A1B-4122-706]

(33) **Yakın yıllara dek** dış dolgularında da kullanılan (cıva) amalgam alaşımı sürülü çinko yüzeylerden ışık altında sökülen elektron sayısının ışık parlaklığı... [TB04A4A-1898-1839]

TUD v3 veritabanında DUYGU anlamsal ulamı sıklık açısından dördüncü ulam olarak karşılaşılmaktadır. Düğüm sözcüğün, söz konusu anlamsal alan kapsamında *Kurgusal Düzyazı* tabakasıyla paralel olarak *arkadaşlık* ve *dostluk* içerikleriyle kurgulandığı gözlemlenmektedir.

(34) Gerçi babamın **yakın bir arkadaşı** başkonsolostu ama yaşamım boyunca, para istemek bana daima ağır gelmişti. [W-LI09C3A-1047-437]

(35) Danışman olarak Yücel'in **yakın çalışma arkadaşları** ve **dostlarının** bulunduğu bu proje taslağı gerçekleştirilememiştir. [W-JD09C4A-1313-1002]

Bilgilendirici Metin tabakasında BENZERLİK/YAKLAŞIKLIK anlamsal alanı kapsamında *yakın sonuç*, *ideale yakın*, *gerçeğe yakın* gibi öbek yapılarla karşılaşılmaktadır. Bu kapsamda benzeme ya da yaklaşma kurgusu daha çok soyut uzanıma sahip eşdizimsel öğelerle kurulmaktadır ve büyük oranda nesnel bilgi içeriklerini kodlama amacıyla kullanılmaktadır.

(36) Benzer şekilde Smith ve arkadaşları da **yakın sonuçlar** açıklamışlardır. [W-KC01A1B-3764-1336]

(37) Bu durum **ideale yakın**. [W-PD05A2A-2042-187]

(38) Aslında o zamanki ruh halimi oldukça **gerçeğe yakın** bir şekilde anlatmıştı. W-II09C3A-1506-2473]

Yakın düğüm sözcüğü İLİŞKİ ulamı kapsamında iki kişi ya da daha farklı iki değişkenin yakınlığı ile kodlanmaktadır. Bu açıdan *Kurgusal Düzyazı* tabakasında genelde yakınlık [+İNSAN] ölçütü kapsamında senaryolaştırılırken *Bilgilendirici Metin* tabakasında farklı değişkenlerin yakınlığının da senaryoya dahil edildiği elde edilen bulgular arasındadır.

(39) Şahsiyetle sosyal kimlik arasında çok **yakın bir bağ**

mevcuttur. [W-ND02A1A-2652-2124]

(40) Belirtildiği üzere kadı Osmanlı şehrinde, şeriat adamı olarak diğer görevlilerle **yakın bir işbirliği** içindedir... [W-GE05A0A-0223-18]

TUD v3 veritabanında AKRABA anlamsal alanı kapsamında *yakın akraba* öbek yapısı ile karşılaşılmaktadır. *Kurgusal Düzyazı* tabakasında yalnızca [+İNSAN] koşulu doğrultusunda öbek yapı kurulumu sağlanırken *Bilgilendirici Metin* tabakasında aynı zamanda *hayvan, virüs* gibi ögeler kapsamında da “genetik benzerlik” kurgusu ile karşılaşılmaktadır.

(41) Binlerce yıl önce durumun farkına varıldığı için, **yakın akrabalar** arasındaki (ana-oğul, kardeşler, baba-kız, dayı-yeğen, amca-yeğen, hatta kuzenler arasında) evlenmeler dini emirler olarak ya da yasal olarak yasaklanmıştır. [W-HB04A4A-1981-99]

(42) Daha önce Afrika'da, üç şempanzede, HIV-1 virüsü ile **yakın akraba** olan bir çeşit virüsün tespit edildiğinin rapor edilmiş olduğunu söyleyen bilim adamı Dr. Hahn... [W-LI27D1B-3258-1712]

Veritabanında ARAKESİT ALANLAR olarak değerlendirilen kurgularda *Kurgusal Düzyazı* tabakasında olduğu gibi YER ve İLİŞKİ anlamsal alanlarının tam olarak ayrıştırılmadığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamlarda *yakınlık* hem fiziksel hem de duygusal/düşünsel uzanımlara açık olarak kurgulanmaktadır.

(43) İlk zamanlarda haftada bir iki kez Demirel'in kayınbiraderi Ali Şener'i ziyaret ederek, Demirel **ailesine yakın olmaya** çalışıyordu. [W-KE39C3A-0586-1223]

(44) Enver Sedat'ın **yakın çevresi** ve aile üyeleri ile tanışıp konuştum. [W-RE13C3A-1379-1420]

Yakın düğüm sözcüğünün SOYUT ALANLAR kapsamında tıpkı kurgusal düzyazı tabakasında olduğu gibi yönelim metaforu kurma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Bu kapsamda yakınlık belirli bir soyut oluşumu benimseme/içselleştirme ile ilişkilendirilmektedir.

(45) Ama başkanın askeri danışmanları başta General Marshall olmak üzere bu **fikre** o denli **yakın** değildiler. [W-GE05A3A-1907-1571]

4. SONUÇ

Bu çalışmada odak ayarlama parametrelerinden seçim parametresi metin türü değişkeni kapsamında ele alınmıştır. Farklı metin türlerinin farklı söylem toplulukları ve bu toplulukların beklentileri doğrultusunda şekillendiği göz önüne alındığında, metinlerin soyut evreninin bilişsel açıdan da birbirinden farklı kurgularla dilsel düzleme aktarılması beklenmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel varsayımı “Metin türü, dil kullanıcısının seçimsel düzenlemelerini etkilemektedir.” olarak belirlenmiştir. Araştırmada TUD v3’te Yazılı Metin Sorgusu opsiyonu aracılığıyla *Kurgusal Düzyazı* ve *Bilgilendirici Metin* tabakalarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda giriş gözlemi niteliğinde bir yorumla, *yakın* düğüm sözcüğünün tanım içeriklerine bağlı olarak farklı senaryolarda farklı anlamsal alanları kodlama eğiliminde olduğu söylenebilir. *Kurgusal Düzyazı* tabakasında YER, DUYGU, ZAMAN, BENZERLİK/YAKLAŞIKLIK, İLİŞKİ, AKRABA, MİKTAR ve RENK olmak üzere 8; *Bilgilendirici Metin* tabakasında ise MİKTAR YER, DUYGU, ZAMAN, BENZERLİK/YAKLAŞIKLIK, İLİŞKİ, AKRABA olmak üzere 7 farklı anlamsal alan kodlamasıyla karşılaşılmıştır. Bu kapsamda *Kurgusal Düzyazı* tabakasında YER, *Bilgilendirici Metin* tabakasında MİKTAR ulamının *yakınlık* kurgusunda yaygın olarak yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu eğilimi metnin yapısal ve işlevsel ölçütleriyle ilişkilendirmek mümkündür. İşeri (2017) metin türü sınıflaması yaparken metnin yüzey yapı ilişkilerinin yanında iletişimsel işlevinin/değerinin de belirlenmesi gerektiğini ifade eder. Bu kapsamda metnin iletişimsel işlevi, belirli bir düğüm sözcüğün kurgulandığı anlamsal alanları etkilemektedir. *Kurgusal Düzyazı* tabakasında özellikle kurmacanın önemli öğelerinden biri olan YER anlamsal alanı tercih edilirken *Bilgilendirici Metin* tabakasında niceliksel verilerin kodlanmasına yardımcı olan MİKTAR anlamsal alanının tercih edilmesi inceleme konusu metinlerin iletişimsel işleviyle açıklanabilir.

Kurgusal Düzyazı tabakasında bilişsel kurguyu destekleyen yaygın anlamsal alanlar olarak YER, DUYGU ve ZAMAN alanlarıyla karşılaşılmaktadır. Bağımlı dizinler bağlamsal olarak genişletildiğinde YER kodlamasının ve ZAMAN kodlamasının özellikle olay örgüsünü desteklemek amaçlı kullanıldığı gözlemlenmektedir. Söz konusu tabakada ayrıca YER ve İLİŞKİ anlamsal alanlarının tam olarak ayrıştırılmadığı ya da yakınlığa ilişkin nedenselliğin her iki anlam alanının kesişimiyle kurulduğu ARAKESİT ALANLAR olarak

değerlendirilen kurgularla da karşılaşılmaktadır. “Yakın çevre”, “birine yakın ol-” gibi öbek yapılar bu kapsamda değerlendirilebilir. *Kurgusal Düzyazı* tabakası kapsamında son olarak *yakın* düğüm sözcüğü aracılığıyla kurulan SOYUT ALANLAR kapsamında metaforik görünümlere rastlanılmaktadır. Tanık tümceler incelendiğinde ve yakınlık/uzaklık kodlamalarının da kaynak alan açısından fiziksel uzaklıktan beslendiği düşünüldüğünde “olumlu duygu yaşantının yakınlığı iyidir” ve “olumsuz duygu/yaşantının yakınlığı kötüdür” yorum alanına ulaşılabilir.

Bilgilendirici Metin tabakasındaki yönelimler incelendiğinde MİKTAR, YER, DUYGU ve ZAMAN anlamsal alanlarının ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda MİKTAR anlamsal alanında niceliksel/nümerik verilerin kodlandığı, YER ve ZAMAN anlamsal alanlarında “Neritik bölgede sahilin yakın, derinliğin az olması nedeniyle, ozeanik bölgeye göre çok fazla sayıda meroplanktona rastlanır. [W-EB04A3A-1988-1611]” ve “Sigortacılık Türkiye’de, Avrupa sigortacılığına göre çok genç olup, gelişme ancak yakın tarihlerde başlamıştır. [W-UF05A1B-4647-2393]” tanık tümcelerinde olduğu gibi düğüm sözcüğün kurmacayı güçlendirmekten çok nesnel bilgi aktarımını sağlama işleviyle ön plana çıktığı, DUYGU anlamsal alanında *yakınlık* kurgusunun metnin duygusal evrenine katkıda bulunmaktan çok, yine nesnel bilgi aktarma amacı doğrultusunda bir insanın diğerine göre konumunu ortaya koymayı amaçladığı gözlemlenmektedir. Ayrıca düğüm sözcüğün *Kurgusal Düzyazı* tabakasında olduğu gibi *Bilgilendirici Metin* tabakasındaki da YER ve İLİŞKİ anlamsal alanlarının tam olarak ayrıştırılamadığı ARAKESİT ALANLAR oluşturma ve SOYUT ALANKAR kapsamında “Yakın olan içselleştirilmiş/benimsenmiş olandır.” yorumu ile yönelim metaforu kurma eğiliminde olduğu da elde edilen çıkarımlar arasındadır.

Her iki tabaka anlamsal alanlar açısından karşılaştırmalı olarak incelendiğinde sıralama farklı olsa dahi 7 alanın ortak olarak kurgulandığı gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra RENK anlamsal alanının *Kurgusal Düzyazı* tabakasındaki yer aldığı fakat *Bilgilendirici Metin* tabakasındaki söz konusu alana rastlanmadığı gözlemlenmektedir. Öte yandan, her iki metin türünde yakınlık kurgusu ortak anlamsal alanlarda kodlansa da seçimsel koşulların farklılaşabildiği de elde edilen bulgular arasındadır. Örneğin ortak bir anlamsal alan olan AKRABALIK ile her iki metin türünde karşılaşılmakla birlikte *Kurgusal Düzyazı* tabakasındaki eşdizimsel öge “Şeref Bey, senin

çoluğun çocuğun, yakın akrabaları var mı? [W-VA14B1A-3373-2006]” tanık tümcesinde olduğu gibi [+İNSAN] koşuluyla dizgeselleşirken *Bilgilendirici Metin* tabakasında “Daha önce Afrika’da, üç şempanzede, HIV-1 virüsü ile yakın akraba olan bir çeşit virüsün tespit edildiğinin rapor edilmiş olduğunu söyleyen bilim adamı... [W-LI27D1B-3258-1712]” tanık tümcesinde olduğu gibi [+İNSAN] koşuluyla sınırlı kalmamaktadır.

Ayrıca *yakın* düğüm sözcüğünün bilişsel kurgusu İngilizce *close* sözcüğü ile karşılaştırıldığında beş ortak anlamsal alanla karşılaşılmaktadır. Evans (2007) tarafından örneklenen tümceler incelendiğinde YER, ZAMAN, RENK ve DUYGU anlamsal alanlarına ilişkin kurguların her iki dilde de ortaklık sergilediği söylenebilir.

TUD v3 aracılığıyla elde edilen tanık tümceler kapsamında çalışmada bir düğüm sözcüğün bilişsel bir kurguya yerleştirilmesinde metin türünün önemli bir değişken olduğu, metinlerin birbirinden farklı iletişimsel işlevleri ve söylem oluşturma eğilimleri kapsamında öncelikli olarak tercih ettikleri anlamsal alanların değişebildiği, bu bağlamda düğüm sözcüklerin metin türüne bağlı olarak farklı kavramsal içeriklerle odağa alınma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yılmaz, H., Atasoy, G., Öz, S., Yıldız, İ. ve Kurtoğlu, Ö. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). Calzolari, N., Choukri, K., Declerck, T., Doğan, M. U., Maegaard, B., Miriani, J., Odijk, J. Ve Piperidis, S. (Yay. haz.) içinde, *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul, Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.
- Erkuş, A. (2009). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Evans, V. (2007). *A glossary of cognitive linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans, V. ve Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçinoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hart, C. (2013). Event-construal in press reports of violence in political protests: a

cognitive linguistic approach to cda. *Journal of Language and Politics* 12 (3): 400-423.

- İşeri, K. (2017). *Sözden yazıya dile gelen metin*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Lakoff, G. ve M. Johnson. (2003). *Metaphors we live by*. London: The University of Chicago Press.
- Langacker, R. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Langacker, R. W. (2002). *Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald (1987). *Foundations of cognitive grammar*, Volume I. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lee, D. (2005). *Cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Lemmens, M. (2015). Cognitive semantics. Nick Riemer (Editör) İçinde *Routledge handbook of semantics* (ss. 90-105). London and Newyork. Routledge.
- TDK. (2011). *Türk Dil Kurumu Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.